

Vlad Gafița*

REPERE ISTORIOGRAFICE DESPRE ACTIVITATEA POLITICĂ A LUI IANCU FLONDOR LA FINELE SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Despre Iancu Flondor și rolul lui într-o etapă decisivă a luptei naționale a românilor bucovineni, etapă premergătoare și generatoare a eliberării Bucovinei – s-a scris în general mult, dar mai ales cu ocazii festive, fără a se identifica și utiliza tot ceea ce arhivele românești conțin, pentru o mai bună, completă și nuanțată elucidare a temei.

Dezvoltarea elitelor autohtone din ducatul Bucovinei între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a influențat într-o mare măsură stadiile evolutive ale naționalismului românesc din provincie. Trecerea mișcării de emancipare de la faza culturală la cea politică începând cu deceniul opt al veacului al XIX-lea s-a datorat atât contribuției elementelor progresiste ale societății bucovinene, cât și dorinței majorității populației românești de democratizare a vieții publice și politice din ducat. În acest context, Iancu Flondor ocupă un loc central în rândul elitelor ce au declanșat și condus mișcarea de emancipare a românilor din Bucovina. Demersul istoriografic, cu caracter recuperator, despre cel ce avea să devină în primii ani ai secolului trecut unul dintre cei mai proeminenți lideri politici din Bucovina habsburgică, reprezintă principalul obiectiv al lucrării noastre. Realizarea unui studiu monografic, cât mai complet cu putință, despre contribuția lui Flondor la evoluția românilor bucovineni către o viață politică și de partid, în sens modern, este una numai utilă ci și necesară, în condițiile în care, despre „boierul din Storojineț”, s-a scris până în 1989 într-o manieră predominant subiectivă.

Intrarea lui Iancu Flondor în viața politică se face într-o etapă importantă a mișcării naționale, când, în tabăra românească apare mai întâi o societate politică („Concordia”), și apoi un partid politic. Consolidarea acestuia nu a fost din păcate decât una parțială, deoarece grupările sale componente (a boierimii conservatoare și a tinerilor progresiști) nu au reușit să se înțeleagă. Într-un atare context Iancu Flondor s-a văzut nevoit să aleagă între cele două facțiuni. Deși, datorită originilor, ar fi trebuit să se simtă legat de tabăra boierească, el a decis totuși să facă parte din grupul tinerilor politicieni, care în majoritate proveneau din rândul maselor. Sincronismul între începutul carierei sale și dezvoltarea unui

---

* **Vlad Gafița**, doctor în istorie, lector universitar la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Facultatea de Istorie și Geografie, specialist în istoria Bucovinei, Istoria Contemporană a României și Istoria Contemporană Universală

nou tip de elite naționale și intelectuale la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea i-a influențat destul de mult destinul și evoluția ca om politic. Trebuie să menționăm că activitatea sa a fost marcată nu doar de tensiunile și conflictele din interiorul clasei politice românești, ci și de acțiunile etniilor alogene din ducatul (ruteni, germani, evrei, polonezi etc), deseori contrare autohtonilor. Concurența partidelor celorlalte naționalități, precum și acțiunile arbitrare ale autorităților provinciale sau centrale austriece împotriva românilor au slăbit în permanență coeziunea din cadrul mișcării naționale. De aceea, efortul lui Iancu Flondor de coagulare a elementelor societății românești din Bucovina a fost cu atât mai dificil cu cât a trebuit să lupte atât cu poziția grupului conservator, dar și cu o pretinsă grupare de stânga (țărănist-democrată), condusă de Aurel Onciul. Din motive de oportunism politic și electoral, acesta prefera să se unească împotriva propriilor conaționali, chiar cu grupările alogenilor. Printr-un discurs populist și demagogic, presărat cu injurii și calomnii la adresa adversarilor (și mai ales a lui Iancu Flondor), Onciul a reușit să câștige destul de mult capital politic, mai ales în rândul intelectualității rurale (învățători) și a țărănimii. În privința relațiilor dintre cei doi lideri, unul de orientare naționalistă, celălalt cu veleități declarate filo-austriece, istoriografia românească nu a ajuns la o concluzie unilaterală, tinzând mai degrabă în a-l aprecia fără rezerve pe Iancu Flondor și a-l condamna pe Aurel Onciul. Nu aceeași atitudine o regăsim printre cercetătorii austro-germani, care îi exagerează meritele lui Onciul și îl cataloghează pe Flondor ca fiind promotorul unui naționalism radical, puternic influențat de daco-românism, iredentismului și lipsei de loialitate față de statul austriac. Cercetători precum R. Wagner sau E. Prokopowitsch consideră că acțiunile și concepția politico-națională a lui Iancu Flondor nu aveau rezonanță decât în cadrul unui grup restrâns de intelectuali, și nu în rândul majorității românilor bucovineni, loiali atât față de împărat, cât și față de statul austriac. În opinia noastră, interacțiunile și contactele dintre Flondor și Onciul pe parcursul primului deceniu al secolului al XX-lea, nu au fost întotdeauna de natură conflictuală, între ei existând și perioade, ce-i drept destul de scurte (ca între anii 1908-1910), de colaborare. În pofida ezitărilor temporare la conducerea partidului național, Iancu Flondor a reușit să dea acțiunilor lui un caracter democratic; de aceea a fost respectat nu numai de colaboratori și subordonați, ci și de adversari politici precum Florea Lupu sau Aurel Onciul.

În condițiile în care, până acum, personalitatea și meritele lui Iancu Flondor au fost umbrite de cele ale lui Ion Nistor, credem că este un act de dreptate să spunem că „boierul din Storojineț” a avut un rol decisiv la Unirea și păstrarea integrității Bucovinei, și, că fără curajul și viziunea lui, revenirea Bucovinei la patria-mamă ar fi fost mult îngreunată sau întârziată.

Dintru început, se cuvine să menționăm că tema noastră de cercetare se încadrează în aria studiilor privitoare la mișcarea națională a românilor din Bucovina dintre a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

După cum se știe, abordarea istoriografică a chestiunilor legate de Bucovina stă sub semnul complexității, beneficiind de o mare diversitate de păreri atât printre istoricii și cercetătorii români, cât și printre cei austro-germani, ucraineni, polonezi etc. Cele mai accentuate dispute din istoria Bucovinei se conturează însă în jurul unor probleme ca: rolul civilizator al stăpânirii austriece, efectele colonizărilor de populație impuse de Habsburgi, evoluția atitudinilor și manifestărilor politice ale românilor de la pasivismul autonomist la activismul naționalist, existența unuia sau mai multor partide ale autohtonilor din ducatul Bucovinei ș.a. În legătură cu ultima dintre controverse, trebuie să spunem că ea nu a fost încă elucidată în totalitate. Deși ne raliem în principiu ideii majorității cercetătorilor români, conform căreia, în mod formal au existat mai multe formațiuni politice românești în Bucovina (cu lideri, programe, organe de presă distincte), considerăm totuși, că analiza problematicii vieții de partid a românilor bucovineni necesită o abordare mai atentă și mai nuanțată. Dacă privim dinamica evolutivă a reprezentării a autohtonilor din ducat între ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, descoperim o serie aproape ciclică de permanente reveniri și separări, coagulări și fracționări ale unuia și aceluiași partid, sau ale unora și aceluiași grupări politice. În condițiile în care începutul activității lui Iancu Flondor în plan politic coincide de fapt cu apariția și dezvoltarea primului partid (în sens modern) al românilor bucovineni, și că evoluția sa către statutul de lider al acestora este sincronă cu dezvoltarea mișcării de emancipare națională a autohtonilor din ducatul Bucovinei, majoritatea referirilor istoriografice și bibliografice despre el sunt eminentemente legate de teme mari amintite mai sus. Aportul de originalitate ale lucrării noastre de doctorat ne propunem să-l aducem în primul rând prin materialul de arhivă folosit în text și la anexe, dar și prin reinterpretări și nuanțări ale unor probleme tratate fie prea subiectiv, unidirecțional sau lapidar în istoriografia de până acum.

Baza informațiilor arhivistice despre Iancu cavalier de Flondor o constituie fără îndoială fondul său personal din Arhivele Naționale Istoric-Centrale din București. Acest fond are anii extremi 1757-1949, cuprinzând 77 de unități arhivistice (dosare), cu dimensiuni variate, de la câteva file, la peste 400 de file. Fondul Iancu Flondor posedă numărul de inventar 945, unitățile sale arhivistice fiind scrise în limbile: română, germană, franceză și latină. Documentele, originale sau copii, se referă cu precădere la Iancu Flondor, Șerban Flondor, Elena Flondor, Nadeje Flondor, dar și la alți membri ai familiei, sau la personalități din Bucovina, Vechiul Regat, Transilvania, Basarabia. Fondul este structurat în funcție de apartenența documentelor în șase părți:

1. Iancu Flondor- cuprinde documente personale ale acestuia: certificate de studii, brevete de decorații, numiri în funcții, redactate în limbile română, germană și latină; documente rezultate din activitatea politică și obștească și alte categorii de materiale documentare;
2. Elena Flondor, soția lui Iancu Flondor;

3. Șerban Flondor, fiul Elenei și a lui Iancu Flondor;
4. Nadeje Flondor, născută Știrbey, soția lui Șerban Flondor;
5. Nicolae Flondor, frate cu Iancu Flondor;
6. Diverse;

Documentele referitoare la activitatea politică a lui Iancu Flondor se încadrează în patru coordonate principale:

- Activitatea sa în plan național-politic între ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea;
- rolul lui Iancu Flondor la realizarea unirii Bucovinei cu România, la 28 noiembrie 1918;
- efortul său, ca ministru delegat al guvernului român în Bucovina, de a integra această provincie, ce se aflase sub ocupație străină, în structurile României Mari;
- participarea lui pe scena politică a României întregite;

Referitor strict la Iancu Flondor, fondul cuprinde următoarele tipuri de documente: A. Documente personale; B. Documente rezultate din activitatea politică și obștească; C. Alte categorii de materiale documentare. Spre exemplificare, vor reda pe scurt o parte din conținutul principalelor dosare legate de activitatea politică a lui Flondor.

Categoria documentelor personale conține: certificate de studii, brevete de decorații, acte de numire în diferite funcții etc. Sunt redactate în limbile română, germană și latină (dosar nr. 1).

Documentele rezultate din activitatea sa politică și obștească, scrise în limbile română și germană, cuprind:

- Corespondență de la Ion Bogdan, George Bogdan-Duică, Constantin Isopescul-Grecul, Florea Lupu, Matei Eminescu, Sever Zotta și de la diverse organizații sau persoane, privind: situația politică din Bucovina, Basarabia și Regatul României; aprecieri asupra activității politice a lui Iancu Flondor; proiecte de întocmire a unui dicționar juridic și de publicare a unor documente din timpul lui Ștefan cel Mare etc (dosar nr. 2 și dosar nr. 5);
- Statutul Societății de citire „Crai Nou” din Storojineț; proiectul de statut al „Însoțirii Românilor din Bucovina”; programul „Clubului român” din Viena și al excursiei românilor bucovineni la Roma în anul 1911 (dosar nr. 6);
- Scrisori de la: Valeriu și Victor Braniște (una din scrisori îi era adresată lui Modest Grigorcea), Societatea tipografică bucovineană din Cernăuți, sau de la diverse grupuri de persoane privind: activitatea publicistică a fraților Braniște în cadrul ziarului „Patria” (organ de presă oficial al Partidului Național Român din Bucovina); demisia lui Iancu Flondor de la conducerea acestei publicații, datorii ale gazetei către Societatea tipografică bucovineană și bilanțuri financiare ale ziarului pentru anii 1898, 1899 (dosar nr. 7);
- Acte și documente ale P.N.R. din Bucovina: procese verbale ale ședințelor de comitet, statutul și programul partidului, proiect de înființare a Biroului

- de asistență juridică a P.N.R., scrisoare a Clubului parlamentar român către Iancu Flondor, în legătură cu stabilirea de relații cu Partidul Creștin-Social din Viena etc (dosar nr. 8);
- Documente în legătură cu situația Bisericii grec-orientale (ortodoxe) din Bucovina; broșura lui Constantin Hurmuzachi, *Chestia delimitării dieceselor naționale grec-ortodoxe din Bucovina*, publicată în anul 1913, etc (dosar nr. 9);
  - Corespondență între Aurel Onciul și Iancu Flondor (1901, 1908-1910, 1918, 1919), referitoare la viața politică, chestiuni private ș.a. (dosar nr. 11);
  - Scrisori către Flondor de la membrii ai clerului ortodox român (dosar nr. 12);
  - Corespondență între Iancu Flondor, Dimitrie Onciul, Florea Lupu cu privire la revenirea liderului naționalist în fruntea Partidului Național Român în 1908 (dosar nr. 14);
  - Memoriu trimis de Iancu Flondor, în februarie 1915, lui Ion I. C. Brătianu, cu privire la situația socială, economică, demografică a Bucovinei la nivelul anului 1910; documentul nu a ajuns în România, fiind confiscat de autoritățile militare austriece, care l-au folosit ca pretext pentru a-l acuza și a-i intenta un proces lui Flondor la Lemberg, între anii 1916-1918 – (dosar nr. 15);
  - Telegramme de felicitare primite de Iancu Flondor cu ocazia Unirii Bucovinei la Regatul României și a numirii sale în funcția de ministru-delegat cu sediul la Cernăuți (dosar nr. 18);
  - Memorii adresate ministrului Flondor și alte materiale documentare referitoare la: reconstrucția Bucovinei după terminarea primului război mondial, situația arendării și exploatarea pădurilor aparținând Fondului Bisericesc, ameliorarea situației materiale și financiare a cadrelor didactice și a funcționarilor din administrație etc (dosar nr. 19);
  - Ordonanțe de urgență cu privire la reorganizarea Bucovinei, scrisori și procese verbale în legătură cu îmbunătățirea serviciului sanitar, memoriile adresate ministrului-delegat Iancu Flondor privitoare la: debitul de sare din Bucovina, întocmirea unor proiecte de regularizare și navigație pe râul Prut, bilanțul Societății Industriale de Credit ș.a. (dosar nr. 20);
  - Referatul și proiectul legii electorale pentru Bucovina, întocmite de C. Berariu în 1919 (dosar nr. 22);
  - Proiectul de lege electorală pentru Bucovina, realizat de Aurel Onciul în 1919 (dosar nr. 24);
  - Expunere de motive și anteproiectul legii pentru împărțirea administrativă a Bucovinei, întocmit de A. Burac (dosar nr. 25);
  - Ordonanțe cu privire la impozitele pe consumul și vânzarea de băuturi alcoolice în Bucovina (1919) – (dosar nr. 26);
  - Memorii, rapoarte, note verbale ale lui I. Flondor către regele Ferdinand, și președintele ad-interim al Consiliului de Miniștri, M. Pherekide, în

- legătură cu administrarea Bucovinei, noua organizare a C.F.R. în Bucovina, stabilirea de raporturi diplomatice cu Cehoslovacia etc (dosar nr. 27);
- Scrisori către I. Flondor cu privire la comerțul cu produse alimentare și petroliere între Bucovina și Regatul României (1919) – (dosar nr. 28);
  - Reclamații ale unor persoane fizice către ministrul-delegat Flondor în legătură cu probleme diverse – 1919 – (dosar nr. 29);
  - Expunere de motive, referat, principiile și textul proiectului de reformă agrară în Bucovina; alte materiale despre această lege (1919-1921) – (dosar nr. 31);
  - Schimb de scrisori și telegrame între Iancu Flondor și regele Ferdinand, Ionel Brătianu, Iuliu Maniu, Ion Nistor, Alexandru Averescu, Nicolae Iorga etc, cu referire la situația politică și reorganizarea Bucovinei după Unirea cu România (dosar nr. 32).

Alte categorii de materiale documentare

- Corespondență cu Nicolae, Otto, Șerban și George Flondor; scrisori de la cumnatul său, Sever Zotta în legătură cu diverse probleme de natură familială, telegrame primite de familie cu ocazia decesului lui I. Flondor, în 1924 (doar nr. 44 și dosar nr. 77);
- Polițe, chitanțe aparținând lui I. Flondor și E.H. Grigorovița (dosar nr. 45).
Prin consultarea fondului „Teodor Bălan” din Arhivele Statului (București), am obținut informații interesante asupra unor probleme precum: lupta pentru tricolor a românilor bucovineni de la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, conflictul dintre Iancu Flondor și guvernatorul Bucovinei Friedrich Bourguignon von Bamberg, cazul sau afacerea Flondor în Dieta Bucovinei (1903-1904), memoriul deputaților români bucovineni de la Cernăuți și Viena către primul ministru al Austriei, contele Thun (septembrie 1899), cu privire al numeroasele abuzuri ale guvernatorului ducatului Bucovina, Bourguignon, unele intervenții din Dietă ale lui Iancu Flondor; luarea sa de poziție cu privire la țărănime și necesitatea împrumutării acesteia, din ședința Consiliului Național Român din Bucovina, din data de 25 noiembrie 1918 etc.

Fondul „Casa Regală” (volumul II, 1914-1927 – Ferdinand) conține date de interes cu privire la următoarele chestiuni: perpetuarea conflictului dintre I. Flondor și I. Nistor din vara anului 1919, activitatea politică a lui Flondor din aceeași perioadă, adunarea naționalităților din Bucovina (2 iunie 1919), organizată și prezidată de către Iancu Flondor, implicarea generalului român N. Petală în conflictul Flondor-Nistor, etc.

Studierea unor fonduri din Arhivele ministerului de Externe de la București ne-a oferit informații legate de: intensificarea luptei dintre grupările politice românești între anii 1905-1907 (fond 71, vol. 32); abuzurile autorităților militare conduse de E. Fischer împotriva populației românești din Bucovina începând cu anul 1914 (fond E1, partea I, vol. 27); menținerea divizării în plan politic a românilor bucovineni în anii premergători primei conflagrații mondiale (fond E2, partea a II-a, vol. 9/1914); stabilirea de raporturi oficiale între guvernul provizoriu al Bucovinei prezidat de I. Flondor și guvernul Regatului României;

relațiile dintre Flondor și Onciul după sosirea armatei române în Bucovina (fond E2, partea a II-a, vol. 46/1918).

Din Arhivele Statului Regiunea Cernăuți am utilizat informații privitoare la probleme precum: componența Partidului Național Român – „Concordia” din anul 1892 (fond 3 – *Administrația ținutală a Bucovinei*); genealogia familiei boierești Flondor (fond 1243); activitatea politică a lui I. Flondor din vara anului 1919 și conflictul ministrul-delegat al Bucovinei, I. Nistor (fond 6 – *Biroul prezidenția al ministrului delegat al Bucovinei*) etc.

În demersul cercetării noastre ne-am sprijinit și pe o serie de izvoare editate. Acestea ne-au fost utile în înțelegerea unor chestiuni ca: viața politică din Bucovina înainte de înființarea Partidului Național Român¹; modul de organizare și programele P.N.R²; rolul fraților Valeriu și Victor Braniște în dezvoltarea mișcării naționale de emancipare a românilor bucovineni³; afacerea Flondor în Dieta Bucovinei⁴; memoriul lui Iancu Flondor către Ionel Brătianu, din anul 1915⁵; activitatea lui Flondor ca președinte al Consiliului Național Român din Bucovina⁶; implicarea sa pe scena politică a României Mari⁷.

Consultarea presei românești din Bucovina⁸ (în special a celei de partid), în Biblioteca Muzeului Național al Bucovinei (Suceava), Fondul Memorial-Documentar „Simeon Florea Marian” (Suceava), Arhivele Statului – Filiala Suceava sau Arhivele Statului Regiunea Cernăuți, ne-a sprijinit în cunoașterea și înțelegerea interacțiunilor dintre diversele grupări politice românești din Bucovina (între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea), a raporturilor dintre liderii acestora (implicit ale lui I. Flondor cu ceilalți reprezentanți ai clasei politice românești), a evoluțiilor statutare și programatice ale P.N.R. etc.

Referindu-se la viața politică din Bucovina la cumpăna dintre veacurile al XIX-lea și al XX-lea, este important să amintim că istoricii austro-germani susțin ideea după care elementul austriac s-a manifestat ca un factor de conciliere și echilibru în între celelalte etnii ale ducatului (români, ucraineni, evrei,

¹ *Apel către alegători*, Cernăuți, Societatea politică „Concordia”, 1892.

² *Statutul și lămuriri la organizarea partidului național român*, scrise pe înțelesul tuturor – *De un fiu din popor*, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1909; Ioan Cocuz, *Statutul Partidului Național Român în Bucovina – 1909*, în „Suceava – Anuarul Muzeului Județean”, X, 1983.

³ Valeriu Braniște, *Correspondență (1895-1901)*, volumul II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986.

⁴ *Die Affaire Janku v. Flondor vor der Landtäglichen Missbiligungsausschüsse*, Czernowitz, Druck und Verlag der Bukowinaer Berreinsdruckerei, 1903; *Flondor Affaire im Bukowinaer Landtage*, Czernowitz, Verlag der „Bukowinaer Post”, 1903; *Stenographische Protokolle des Bukowinaer Landtages der zweiten Session der zehnten Wahlperiode*, 1903, Czernowitz, Universitäts Buchdruckerei, 1905.

⁵ Constantin Ungureanu, *Memoriul lui Iancu Flondor*, în *Analele Bucovinei*, X, 2/2003.

⁶ Ion Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii și documente*, București, 1929.

⁷ Radu Economu, *Iancu Flondor. Date inedite din Arhivele Statului*, în *Analele Bucovinei*, I, 1/1994, București, Editura Academiei Române; Gavril Irimescu, *Scrisori către și de la Iancu Flondor din anii 1918-1924 privind viața politică românească*, în *Codrul Cosminului*, seria nouă, Suceava, nr. 6-7 (16-17), 2000-2001.

⁸ Vezi Ioan Cocuz, *Presa românească din Bucovina (1809-1914)*, Bacău, 1991.

polonezi, armeni, etc.). Ei au lansat și susțin în continuare conceptul de *homo bucovinensis*, ale cărui semnificații variază de-a lungul secolului al XIX-lea. În prima jumătate a acestuia, *bucovinismul* a reprezentat pentru români o modalitate de a dobândi autonomia, iar pentru străini o formă de integrare mai rapidă în societatea bucovineană. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea termenul de *homo bucovinensis* suferă unele mutații, desemnându-l pe locuitorul germanizat al ducatului. Indiferent de origine etnică sau confesiune el se considera german prin loialismul față de împărat și coroană, dar și prin colaborarea exemplară cu autoritățile, centrale sau provinciale.

În abordarea istoriografică a oricărei tematici legate de Bucovina, deci și a temei noastre, un important instrument de lucru îl reprezintă volumele bibliografice ale lui Erich Beck⁹. Începând cu anii '50- '60 ai secolului al XX-lea, interesul cercetătorilor și istoricilor din spațiul german pentru problematica bucovineană, a devenit din ce în ce mai mare și a avut ca rezultat atât lucrări cu caracter de sinteză, cât și studii de specialitate axate pe probleme dintre cele mai diverse¹⁰. Abordările istoriografice despre Iancu Flondor ale cercetătorilor austro-germani sunt în general tangențiale lacunare sau subiective. Autori precum Erich Prokopowitsch sau Rudolf Wagner consideră că orientarea sa naționalistă a fost puternic influențată de curente din afara ducatului Bucovinei, ca de exemplu daco-românismul. În lucrarea (*Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus*, Graz-Köln, Böhlau, 1965), E. Prokopowitsch îl caracterizează fără rezerve pe Flondor cu prilejul evenimentelor din timpul unirii Bucovinei, ca pe un naționalist radical, iredentist și lipsit de loialitate față de stat și coroană. Comparându-l cu Aurel Onciul, el încearcă să demonstreze că notorietatea și prestigiul lui Iancu Flondor printre românii bucovineni, înainte și după 1918, erau mult mai reduse decât ale acestuia, reducând-se doar

⁹ Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerk, 1966; idem, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina. Literatur aus den Jahren 1965-1975*, Dortmund, Forschungsstelle Ormitteleuropa, 1985; idem, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 1999.

¹⁰ Erich Prokopowitsch, *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus*, Graz-Köln, Böhlau, 1965; *Das Ende der österreichischen Herrschaft in der Bukowina*, München, Verlag R. Oldenbourg, 1959; Margareta Mommsen-Reindl, *Österreich in Frank Wende*, Lexikon zur Geschichte der Porbelen in Europa, Stuttgart, Kröner Verlag, 1981; Alexander von Randa, *Die Bukowina in den Weltkriegen*, in *Buchenland Hundertfünfzig Jahre Deutschtum*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks, 1961; Emanuel Turczynski, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit. Zur Sozial und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 1993; Rudolf Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina und der Czernowitzer Universität „Francisco-Josephina“*, Augsburg, Verlag „Der Südostdeutsche“, 1996; *Vom Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina*, Augsburg, Hofmann-Verlag, 1991; *Der Parlamentarismus und nationale Ausgleich in der ehemals österreichischen Bukowina*, München, Verlag „Der Südostdeutsche“, 1984.

la un grup restrâns de adepți (intelectuali, preoți, învățători ș.a.). Referindu-se la afacerea Flondor în Dieta Bucovinei din anul 1903 (*Die Flondor Affäre im Jahre 1903*, în Rudolf Wagner (coord.), *Vom Halbmond zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina und der Czernowitzer Universität „Francisco-Josephina“*, Augsburg, Verlag „Der Südostdeutsche“, 1996), Rudolf Wagner adoptă punctul de vedere al calomniatorilor acestuia, în ciuda faptului că membrii comisiei de anchetă a Dietei nu au să-l găsească vinovat de acuzația de antisemitism. În același articol autorul afirmă în mod eronat că Iancu Flondor ar mai fi apărut în public după scandalul din Dietă (din 1903-1904) abia în 1918. Activitatea „boierului din Storojineț” în fruntea P.N.R. între anii 1908-1910, contrazice flagrant afirmațiile lui R. Wagner. Istoricul german demonstrează însă o bună cunoaștere a concepției lui Flondor asupra modului și ritmului integrării Bucovinei la România întregită, precum și a conflictului acestuia cu Ion Nistor. Totuși în mod tendențios, vehiculează ideea că Iancu Flondor ar fi regretat în cele din urmă unirea Bucovinei, în condițiile în care a condamnat deseori politica ultra-centralistă promovată de guvernul de la București și de către reprezentantul acestuia în Bucovina, Iancu Nistor. În privința politicii austriece față de naționalitățile Bucovinei, istoricii germani și austrieci consideră că Ausgleichul (înțelegerea, compromisul) implementat în ducatul bucovinean după 1910, reprezintă și astăzi un exemplu pentru rezolvarea problemelor europene¹¹. Faptul că sistemul compromisului de nivelare nu a reușit să aplaneze stările conflictuale și tensiunile dintre mișcările naționale din Bucovina, ne determină să adoptăm o poziție cel puțin circumspectă în legătură cu eficacitatea acestuia. În legătură cu istoria Bucovinei după 1918, o contribuție interesantă a istoriografiei germane o reprezintă lucrarea Mariane Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrümäniens 1918-1944 (Românizarea Bucovinei. Impunerea pretenției național-statale a României Mari 1918-1944)*, R. Oldenbourg Verlag München, 2001. Din nefericire, autoarea dezvoltă o abordare subiectivă și părtinitoare, cu privire la centralizarea și integrarea Bucovinei la statul român în perioada interbelică.

În pofida unor încercări de a privi obiectiv istoria Bucovinei în conformitate cu realitățile și adevărul istoric, cercetătorii ucraineni de după 1990 nu au renunțat încă în totalitate la „vechile stereotipuri și clișee ale istoriografiei comuniste și ultranaționaliste”¹².

În privința abordării unor chestiuni legate de mișcarea națională a românilor bucovineni între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, istoriografia ucraineană actuală, reprezentată de cercetători ca O. Do-

¹¹ Erich Prokopowitsch, *op.cit.*, p. 144; vezi și Rudolf Wagner, *Der Parlamentarismus und nationale Ausgleich in der ehemals österreichischen Bukowina*, München, Verlag „Der Südostdeutsche”, 1984.

¹² Vezi Ștefan Purici, *Trecutul Bucovinei în viziunea istoriografiei ucrainene contemporane (1991-2002)*, în *Codrul Cosminului*, seria nouă, nr. 8-9 (18-19), 2002-2003, Suceava, 2004, p. 51.

brjanski, A. Jucovschii sau V. Botușanșchi, face destul de puține referiri¹³. În legătură cu lupta de emancipare a românilor din Bucovina, viziunea istoricilor ucraineni rămâne una destul de îngustă, unilaterală și subiectivă. Spre exemplu, A. Jucovschii apreciază că, gradul de dezvoltare al mișcării de emancipare al rutenilor era unul superior celui al românilor, oferind în sprijinul unei asemenea afirmații cifre exagerate și totalmente neveridice. El vorbește de existența la nivelul anului 1914, a unui număr de 590 societăți și organizații ucrainene în Bucovina. După părerea sa, majoritatea acțiunilor elitei românești din Bucovina au concurat la slăbirea și încetinirea procesului de dezvoltare a mișcării naționale ucrainene. În legătură cu Iancu Flondor, atât A. Jucovschii, cât și O. Dobrjanski, îl încadrează în rândurile boierimii autohtone de nuanță conservatoare, considerându-l unul dintre principalii adversari ai rutenilor atât înainte, cât și după evenimentele din toamna anului 1918. În lucrarea *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.*, (*Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a secolului al XIX-lea - începutul secolului XX*), Чернівці, Видавництво Золоті Литаври, 1999, istoricul Oleksandr Dobrjanski opina, că Flondor a fost, datorită scandalului din Dietă din 1903-1904, unul dintre principalii vinovați pentru instabilitatea politică și discreditarea adunării legislative a țării în ochii opiniei publice bucovinene. Unirea Bucovinei integrale cu Regatul României este privită și astăzi de către istoricii ucraineni ca un act abuziv, iar perioada cât provincia s-a aflat în structurile statului român (1918-1940) este considerată a fi una de ocupație.

În pofida faptului că despre activitatea politico-națională a lui Iancu Flondor și rolul său în dezvoltarea mișcării de emancipare a românilor bucovineni s-a scris în istoriografia românească, deseori secvențial, lacunar sau sub impulsul sentimentelor, se cuvine să amintim principalele contribuții istoriografice de până acum, atât cele semnificative, cât și cele secundare. În condițiile în care acțiunile lui Flondor se circumscriu problematicii mai largi a vieții politice și de partid a autohtonilor din Bucovina, ne-am orientat atenția cu precădere către principalele realizări ale istoricilor și cercetătorii români în această direcție.

În perioada cuprinsă între finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, interesul pentru cunoașterea pe multiple planuri a vieții naționale, politice, economice, sociale și culturale a locuitorilor autohtoni ai Bucovinei, dar și a celor alogeni a crescut și s-a intensificat. Ca atare, autori precum C. Berariu¹⁴,

¹³ Dintre ultimele lucrări ale cercetătorilor și istoricilor bucovineni privitoare la problematica bucovineană între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea amintim: Arcadii Jucovschii, *Istoria Bucovinei* (partea a II-a, după anul 1774), Cernăuți, Asociația editorială „Ceas”, 1994; *** *Буковина, Историчний нарис*, Чернівці, „Зелена Буковина”, 1998; O. Добржанський, *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.*, Чернівці, Видавництво Золоті Литаври, 1999; Ганна Скорейко, *Населення Буковини за австрійськими урядовими переписами другої половини XIX – початку XX ст. : історико-демографічний нарис*, Чернівці, Видавництво „Прут”, 2002.

¹⁴ C. Berariu, *Tricolorul românesc*, Cernăuți, 1901.

G. Bogdan-Duică¹⁵, Ion Bumbac și Grigore Halip¹⁶, I. E. Torouțiu¹⁷, Dimitrie Dan¹⁸ sau Ion Nistor¹⁹ au început să se preocupe tot mai mult de studierea problematicii legate de românii bucovineni, dar și de alte naționalități ca evreii sau rutenii.

În primele decenii ale secolului al XX-lea, contribuțiile istoriografice în legătură cu Iancu Flondor au avut un caracter fragmentar, axându-se în special pe activitatea sa în sprijinul Unirii Bucovinei cu România, unele referiri despre genealogia Flondorenilor, sau pe întocmirea unor medalioane succinte. Autori ca: Nectarie Cotlarciuc²⁰ sau Traian Larionescu²¹ au publicat articole privitoare la originile și înobilarea familiilor boierești române din Bucovina, ce îl includ și pe Iancu cavalier de Flondor. Schițele de portret ale acestuia, realizate de Raul Crăciun²², Nicolae Iorga²³, Constantin Loghin²⁴ sau Grigore Nandriș²⁵ sunt însoțite de scurte caracterizări ale profilului său ca om politic, dar și de unele elemente referitoare la implicarea și rolul lui în dezvoltarea mișcării naționale românești din Bucovina între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea sau la efortul de unificare a Bucovinei la Regatul României. Patriotismul și spiritul de sacrificiu a lui Iancu Flondor pe durata primului război mondial sunt redată de profesorul Nicolae Tcaciuc-Albu²⁶ prin relatarea unei întâlniri directe cu Flondor din 1915, la conacul său din Storojineț. Refuzul liderului naționalist de a părăsi Bucovina, în pofida faptului că se afla în permanență sub monitorizarea și urmărirea constantă a autorităților militare austriece, ne demonstrează, că greutățile și suferințele provocate de război nu i-au afectat nici caracterul, nici comportamentul lui Flondor. Rememorarea unor

¹⁵ G. Bogdan-Duică, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, Institutul Tipografic „Liviu Albini”, 1895.

¹⁶ I. Bumbac, G. Halip, *Privire istorică asupra trecutului politic-social și național alu Ducatului Bucovina*, Brașov, Editura și proprietatea Societății politice „Concordia”, Tipografia Alexi, 1886.

¹⁷ I. E. Torouțiu, *Românii și clasa de mijloc. Studiu statistic*, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1912; idem, *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, București, Tipografia „Lupta”, 1916.

¹⁸ Dimitrie Dan, *Evreii din Bucovina – Studiu istoric, cultural, etnografic și folcloric*, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1899; idem, *Rutenii din Bucovina – Schiță etnografică*, Extras din „Analele Academiei Române”, seria II, tom XXXV, București, Librăriile Socec, 1913.

¹⁹ Ion Nistor, *Românii și rutenii din Bucovina*, București, Librăriile Socec & Comp., 1915; idem, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Rădăuți, Editura Septentrion, 1997.

²⁰ Nectarie Cotlarciuc, *Familia Flondor*, în *Gazeta mazărilor și răzeșilor bucovineni*, III, nr. 7-8, 1913.

²¹ Traian Larionescu, *Vechi familii bucovinene*, în „Arhiva genealogică română”, București, 1944.

²² Raul Crăciun, *Iancu cavalier de Flondor – o viață și o pagină de istorie*, în *Univers Literar*, XLIV, 50/1928.

²³ Vezi Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, București, Fundația pentru literatură și artă „Carol II”, 1934; idem, *Conferințe bucovinene*, București, Tipografia Cultura Neamului Românesc, 1919; idem, *Neamul românesc în Bucovina*, Răsăuți, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, 1996.

²⁴ Constantin Loghin, *Iancu Flondor (1865-1924)*, în *Revista Bucovinei*, Cernăuți, II, 11/1943.

²⁵ Grigore Nandriș, *Iancu Flondor (1865-1924)*, în volumul *Iancu Flondor – Eroul Bucovinei*, „Buletinul Fundației Culturale Iancu Flondor”, I, 1, Chișinău, 1992.

²⁶ N. Tcaciuc-Albu, *O amintire despre Iancu Flondor*, în *Revista Bucovinei*, 2/1943.

momente semnificative ale unirii cu România de către Alexandru Procopovici²⁷ ne dovedește odată în plus că rolul lui Iancu Flondor la eliberarea și revenirea Bucovinei la trupul „patriei-mame” a fost unul cu adevărat decisiv.

După o conferință ținută la Societatea academică „Junimea” în ziua de 28 octombrie 1934, Teofil Sauciuc-Săveanu²⁸ publica pentru prima dată un studiu mai amplu despre concepția și activitatea politică națională a conducătorului mișcării de emancipare a românilor bucovineni în perioada cuprinsă între ultimul deceniu la secolului al XIX-lea și primul deceniu al secolului XX, cu titlul *Ideea națională a partidului român din Bucovina de sub președinția lui Iancu Flondor*. Unul dintre principalele merite ale lucrării mai sus amintite îl reprezintă abordarea mai nuanțată, dar și încadrarea lui Flondor în contextul evolutiv mai larg al trecerii mișcării naționale a românilor din Bucovina de la faza prepartinică (a societăților culturale și politice) la faza partinică (odată cu apariția P.N.R. – „Concordia” în anul 1892). O notă discordantă față de aprecierile mereu laudative la adresa lui Flondor face istoricul și omul politic Iancu Nistor²⁹. Acesta dă dovadă uneori de subiectivism în privința lui Flondor, explicabil, în opinia noastră, datorită neînțelegerilor și concepțiilor diferite cu privire la modul și ritmul integrării Bucovinei în structurile statului român unificat. Nistor considera, că prin preluarea șefiei aripii tinere a Partidului Național Român (cunoscută sub numele de Partidul Poporal) de către Iancu Flondor, după plecarea în România a lui George Popovici (în 1901), s-a revenit în viața politică a românilor bucovineni la pasivismul caracteristic boierimii conservatoare. Minimalizându-i sau chiar negându-i meritele în dezvoltarea partidului național, Ion Nistor îl acuza pe I. Flondor că a fi fost mult prea legat de boierime și prea puțin apropiat de țărănime. Recunoscând că în jurul lui Flondor s-a strâns intelectualitatea și tineretul universitar, istoricul bucovinean își exprima totuși îndoiala față de capacitatea „boierului din Storojinet” de a face față cu succes cerințelor și obiectivelor mișcării naționale a românilor bucovineni. Diferențele de concepție politică, dar și dorința fiecăruia de a-și asuma singur rolul principal în conducerea provizorie a Bucovinei după unire i-a împiedicat pe cei doi oameni politici să colaboreze în efortul de integrare a provinciei la România Mare. Acuzele reciproce și atmosfera tensionată dintre I. Flondor și I. Nistor au aruncat o lumină nefavorabilă asupra vieții politice din Bucovina în primii ani de după unire.

În pofida caracterului lor subiectiv, scrierile memorialistice ale unor personalități contemporane cu Iancu Flondor ne oferă informații interesante și utile despre probleme dintre cele mai diverse: modul în care Flondor era perceput în rândul studențimii române în primii ani ai secolului al XX-lea, acțiunile de culise din toamna anului 1918, conflictul cu Ion Nistor³⁰, concepția și acțiunile în plan

²⁷ A. Procopovici, *La 25 de ani de la Unirea Bucovinei*, Sibiu, 1943.

²⁸ T. Sauciuc-Săveanu, *Ideea națională a partidului român din Bucovina de sub președinția lui Iancu Flondor*, Cernăuți, 1935.

²⁹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Humanitas, 1991.

³⁰ Vezi Alexandru Marghiloman, *Note politice (1897-1924)*, vol. IV, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1924 și Sextil Pușcariu, *Memorii*, București, Editura Minerva, 1978.

politic după demisia din funcția de ministru-delegat³¹. În memoriile sale, Traian Brăileanu arată, că majoritatea studenților români din Bucovina cunoșteau și apreciau eforturile financiare ale lui Flondor în susținerea publicațiilor oficiale ale partidului național. Într-o discuție din perioada studenției cu colegul de cameră (G. Tofan), acesta i-ar fi spus lui T. Brăileanu următoarele: „Nu vezi (...) că cele două partide politice (n.n. Partidul Național Român și Partidul Țărănesc Democrat, condus de Aurel Onciul) abia că pot tipări o gazetă săptămânală, și cu greutate. Flondor trebuie să dea bani din buzunar, iar democrații tipăresc pe datorie”³².

După părerea noastră, istoriografia românească interbelică, deși ne-a oferit o serie de repere, nu a analizat suficient metamorfozele Partidului Național Român, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până la 1918 și rolul lui Iancu Flondor în cadrul acestor procese și fenomene oscilante. Spre exemplu, împărțirea politicienilor români bucovineni în „tineri” și „bătrâni”, democrați sau conservatori, deși corectă în principiu, nu poate căpăta un caracter absolut. Deși boier, Iancu Flondor și-a început ascensiunea în cariera politică, în 1897, alături de curentul democratic și progresist din P.N.R. El a renunțat fără șovăire la eventualele avantaje personale ce ar fi decurs din colaborarea cu autoritățile guvernamentale din Bucovina sau de la Viena, delimitându-se clar de pasivismul autonomist în care s-au complăcut boierii de nuanță conservatoare. A stat alături de tineri intelectuali ca George Popovici, chiar dacă acestora nu le curgea prin vene „sânge albastru”. A luptat împreună cu ei pentru apărarea intereselor românilor bucovineni din convingere, și nu din oportunism, cheltuindu-și în politică o bună parte din avere.

Începând cu anii '80 ai perioadei comuniste, eforturile de cunoaștere a trecutului Bucovinei de către istoricii și cercetătorii români s-au intensificat, amplificându-se și dezvoltându-se tot mai mult. Înainte de revoluția din decembrie 1989, cercetători ai Muzeului Județean Suceava precum I. Cocuz au început să abordeze și chestiuni legate de mișcarea națională românilor bucovineni, publicând în anuarul instituției studii și articole referitoare la probleme ca: viața politică și de partid a românilor bucovineni între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea; presa românească din Bucovina; rolul unor intelectuali ardeleni precum Valeriu și Victor Braniște în emanciparea națională a autohtonilor din ducatul bucovinean; începuturile vieții parlamentare în Bucovina³³. După 1989, prin publicarea unor lucrări ample, autorul mai

³¹ Vezi Pamfil Șecaru, *De la Petre Carp la Iancu Flondor*, în *Bucovina*, Cernăuți, nr. 45, din 14 iunie 1919.

³² Apud Traian Brăileanu, *Memorii. Statul și comunitatea morală*, ediție îngrijită, prefață și repere bibliografice de Dan Dungaciuc; cu o evocare de Tudor Brăileanu, București, Editura Albatros, 2003, p. 81.

³³ Vezi Ioan Cocuz, *Statutul Partidului Național Român în Bucovina – 1909*, în *Suceava – Anuarul Muzeului Județean*, X, 1983; *Contribuții la istoricul presei românești din Bucovina*, în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, VI/1979, VII/1980, VIII/1981; *Activitatea lui Valeriu Braniște și a ziarului „Patria” pentru emanciparea politică a românilor din Bucovina*, în *Anuarul Muzeu-*

sus amintit și-a continuat demersul istoriografic, reluând și completând problematica privitoare la viața politică, presa, sau lupta românilor bucovineni pentru eliberare națională și unire³⁴. Din lucrările, studiile, și articolele lui I. Cocuz, transpare ideea, că în Bucovina, până la 1914, au existat o multitudine de partide ale românilor și nu unul singur (P.N.R.) - care s-a fracționat și fragmentat mereu în funcție de interesele liderilor sau de conjunctura internă sau externă al un moment dat.

Dintre cele mai semnificative și valoroase contribuții ale istoriografiei românești actuale cu privire la dezvoltarea elitei, a partidelor românești și parlamentarismului în Bucovina Habsburgică se remarcă lucrările, studiile și articolele unor istorici consacrați precum Mihai-Ștefan Ceașu³⁵ sau Mihai Iacobescu³⁶.

lui Județean Suceava, IX, 1982; *Viața politică românească în Bucovina (1900-1914)*, în *Anuarul Muzeului Județean Suceava*, X, 1983; *Începuturile vieții parlamentare în Bucovina*, în *Anuarul Muzeului Județean Suceava*, XI-XII/1984-1985;

³⁴ Idem, *Presa românească din Bucovina (1809-1914)*, Bacău, 1991; *Unirea Bucovinei cu România (Aspecte militare)*, Suceava, 1997; *Bucovina – File de istorie*, Suceava, Grupul Editorial „Mușatinii”, 2000; *Partidele politice românești din Bucovina (1862-1914)*, Suceava, Editura „Cuvântul Nostru”, 2003; *Băncile și creditul funciar românesc în Bucovina (1840-1918)*, Suceava, Grupul Editorial „Mușatinii”, 1999.

³⁵ Vezi Mihai-Ștefan Ceașu, *Bucovina Habsburgică de la anexarea la Congresul de la Viena. Iosefinism și postiosefinism (1774-1815)*, Iași, Fundația Academică „A.D.Xenopol”, 1998; *Note asupra elitei politice românești în Bucovina habsburgică*, în *Xenopoliana – Buletinul Fundației Academice „A. D. Xenopol”* din Iași, IV, 1-4/1996, pp. 95-102; *Populația evreiască din Bucovina. Statut juridic, evoluție demografică și economico-socială la cumpăna de veacuri (XVIII-XIX)*, în *Studia et acta historiae iudeorum romaniae*, II, București, Editura Hasefer, 1997, pp. 115-124; *Modernizarea instituțional-politică a Bucovinei: Instituirea dietei provinciale, 1848-1861*, în *Xenopoliana*, Iași, VI, 1-2/1998, pp. 154-169; *Reprezentarea evreimii în Dieta Bucovinei (1861-1918)*, în „Studia et acta historiae iudeorum romaniae”, V, București, Editura Hasefer, 2000, pp. 198-213; *Structura economico-socială a populației evreiești din Bucovina (1848-1914)*, în *Studia et acta historiae iudeorum romaniae*, VI, București, Editura Hasefer, 2001, pp. 188-199; *Recunoașterea evreilor ca naționalitate în monarhia de Habsburg la începutul secolului XX. Deziderat și realitate politică*, în „Studia et acta historiae iudeorum romaniae”, VII, București, Editura Hasefer, 2002, pp. 111-124; *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică (1848-1918). Contribuții la istoria parlamentarismului în spațiul central-est european*, Iași, Editura Junimea, 2004; *Iancu Flondor. Omul politic și epoca sa*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, XLII, 2005, Iași, Editura Academiei Române, pp. 221-234.

³⁶ Vezi Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei*, volumul I (1774-1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993; *Bucovina (1848-1878)*, în *Istoria Românilor. Constituirea României Moderne (1821-1878)*, volumul VII, tomul I, coordonator Academician Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003; *Bucovina (1878-1918)*, în *Istoria Românilor. De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, volumul VII, tomul II, coordonator Academician Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003; *Demistificarea unei teze despre Bucovina*, în *Xenopoliana*, Iași, VI, 3-4/1998, pp. 66-74; *Bucovina și mitul habsburgic*, în *Codrul Cosminului*, seria nouă, nr. 6-7 (16-17), 2000-2001, pp. 189-195; *Evoluția românilor bucovineni între anii 1821-1919 (II)*, în *Glasul Bucovinei*, an VIII, nr. 1-2/2001, pp. 16-29; *Elita românilor bucovineni între anii 1862-1918*, în volumul *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina (1861-1918). Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, Suceava, Editura Universității, 2002.

De problematica mișcării naționale a românilor bucovineni înainte și după 1918, s-au preocupat istorici și cercetători ca: Ștefan Purici³⁷, Marian Olaru³⁸, Constantin Ungureanu³⁹, Florin Pintescu⁴⁰, D. Vatamaniuc⁴¹, Daniel Hrenciu⁴² ș.a. Prin diversitatea și orizontul larg al tematicii abordate, ei au adus importante clarificări asupra unor chestiuni precum: conceptul de „homo bucovinensis”, conflictul pentru tricolar, interacțiunile dintre elitele și grupările politice ale autohtonilor și alogenilor din ducatul Bucovinei, importanța și rolul curentului ideologic al daco-românismului în emanciparea politico-națională a românilor

³⁷ Ștefan Purici - *Continuitate și schimbare în viața politică a Bucovinei interbelice*, în *Xenopoliana*, Iași, VI, 1998, 1-2, pp. 114-122; *Daco-românismul în conștiința și activitatea românilor din Bucovina (sfârșitul secolului al XVIII-lea - mijlocul secolului al XIX-lea)*, în *Analele Bucovinei*, V, 2/1998, pp. 313-333; *Mișcarea națională românească între anii 1775-1861*, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998; *De la Dieta Bucovinei la Parlamentul de la București*, în *Analele Bucovinei*, IX, 1/2002, pp. 125-143; *Iancu Flondor (1865-1924). O viață în slujba dreptății*, în *Codrul Cosminului*, seria nouă, nr. 10 (20), 2004, pp. 259-271; Ștefan Purici, Marian Olaru, *Bucovina istorică - între exigențele sintezei naționale și regionalism*, în *Analele Bucovinei*, IX, nr. 2, 2000;

³⁸ Marian Olaru, *Lupta de emancipare națională reflectată în paginile „Foi Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina”*, în *Analele Bucovinei*, I, 1/1994, pp.85-99; Aurel Onciul și revista „Privitorul”, în *Analele Bucovinei*, I, 2/1994, pp. 281-291; *Activitatea politică a lui Aurel Onciul (1904-1918)*, în *Analele Bucovinei*, II, 2/1995, pp. 275-291; *Crezul politic a lui Aurel Onciul*, în *Analele Bucovinei*, IV, 1/1997; *Aspecte ale vieții politice în Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea (II)*, în *Analele Bucovinei*, V, 1/1998, pp. 123-134; *Iancu Flondor și mișcarea națională a românilor din Bucovina (sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea)*, în *Analele Bucovinei*, V, 2/1998, pp. 333-350; *Iancu Flondor și mișcarea națională românească a românilor din Bucovina (sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea)*, în *Codrul Cosminului*, seria nouă, nr.5(15), 1999; *Lupta pentru tricolar și afirmarea identității naționale românești în Bucovina*, în *Analele Bucovinei*, VI, 2/1999, pp. 387-407; *Lucrarea lui Teodor Bălan Conflictul pentru tricolar. Un capitol din istoria politică a Bucovinei*, în *Glasul Bucovinei*, IX, nr. 3-4/2002, pp. 119-120; *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2002; *Două memorii reprezentative pentru situația social-politică a românilor bucovineni la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în „Analele Bucovinei”, II, 1/1995; Marian Olaru, Ștefan Purici, „Bucovinism” și „Homo Bucovinensis”. *Considerații preliminare*, în „Analele Bucovinei”, III, 1/1996; *Bucovina - Mirajul identitar supranațional*, în *Analele Bucovinei*, VI, 2/1999.

³⁹ Constantin Ungureanu, *Alegătorii din Bucovina către anul 1919*, în *Analele Bucovinei*, IX, 1/2002, pp. 99-103; *Structura etnică a Bucovinei la mijlocul secolului al XIX-lea*, în *Glasul Bucovinei*, an IX, 3-4/2002, pp. 5-27; *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2003; *Populația Bucovinei între anii 1880-1910*, în *Glasul Bucovinei*, X, nr. 1-2/2003, pp. 45-70.

⁴⁰ Florin Pintescu, *Viața politică românească în Bucovina. Loialism, autonomism sau iredentism? (1900-1914)*, în *Codrul Cosminului*, seria nouă, nr. 2 (12), 1996, pp. 260-243.

⁴¹ D. Vatamaniuc, „Homo Bucovinensis” - o teorie nouă și totuși veche, în *Analele Bucovinei*, VI, 2/1999, pp. 387-407.

⁴² Zezi D. Hrenciu, *Minoritatea polonă în Bucovina*, în *Analele Bucovinei*, VII, 2/2000, pp. 439-457; *Un capitol din recunoașterea diplomatică a Marii Uniri. Problema Bucovinei în cadrul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920). Contribuții istorice*, în *Analele Bucovinei*, X, 2/2003, pp. 439-449; *Continuitate și schimbare: Integrarea minorităților naționale din Bucovina istorică în Regatul României Mari (1918-1940). Perspectiva Național-Liberală (1918-1928)*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2005.

bucovineni, unirea și integrarea provinciei la structurile statului românesc unificat⁴³ etc.

Considerăm că, organizarea politică a românilor din Bucovina are, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, două etape evolutive: una, pe care o numim **prepartinică (1872-1892)**, reprezentată de Societatea Autonomiștilor Naționali și de Societatea politică „Concordia”, cealaltă, denumind-o **etapa partinică (1892-1914)**, deoarece românii bucovineni își creează primul partid politic în sens modern Partidul Național Român-„Concordia”.

În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea românii bucovineni și-au creat primul partid politic în sens modern (Partidul Național Român). Acesta trebuia să le apere interesele naționale, sociale și economice în fața autorităților provinciale și imperiale austriece, dar și în raporturile cu celelalte naționalități din Bucovina.

Unii cercetători afirmă că ar fi existat mai multe partide românești în Bucovina, în fapt fiind unul singur cu mai multe variante, diferențiate între ele prin gradul de moderație sau radicalism al luptei naționale, dar și prin baza socială. Diferențele de program nu au fost însă semnificative.

Lipsa de unitate politică a românilor bucovineni a fost un dezavantaj important în fața autorităților și a celorlalte naționalități. Deseori unii lideri ai mișcării naționale românești din Bucovina au făcut compromisuri și au încheiat înțelegeri cu dușmanii politici, știrbind interesele celor pe care îi reprezentau. După 1890, politica guvernului din Bucovina s-a caracterizat prin reprimarea continuă și sistematică a românilor, în favoarea celorlalte naționalități, în special a rutenilor. În aceste condiții românii își vedeau amenințate drepturile naționale, creându-și propriul partid politic, în 1892.

Organizația ce a premers P.N.R. din Bucovina a fost Societatea Politică „Concordia”, înființată în anul 1885. Președinții societății mai sus amintite au fost: Ion Bumbac, Ioan Volcinschi, Iancu Zotta. Deși n-a avut de la început un organ de presă, Societatea Politică „Concordia” a fost susținută de „Revista politică” din Suceava (apare între 1886-1891). Primul ziar propriu al societății a fost „Gazeta Bucovinei”, tipărită la Cernăuți, începând cu data de 2/14 mai 1891. La 7 martie 1892 Concordia se transformă în Partidul Național Român. Acesta avea ca bază socială intelectualitatea, burghezia și o parte a marilor proprietari. Își propunea: menținerea autonomiei Ducatului Bucovinei, păstrarea nealterată a individualității sale istorice și naționale, revigorarea și dezvoltarea învățământului în limba română, utilizarea acesteia în administrație, îmbunătățirea situației economice în Bucovina.

⁴³ Vezi și Rodica Iațencu, *Unirea Bucovinei cu Regatul Român. Integrarea politico-administrativă (II)*, în „Analele Bucovinei”, X, 1/2003, pp. 155-193; *Unirea Bucovinei cu Regatul Român. Integrarea politico-administrativă (III)*, în *Analele Bucovinei*, X, 2/2003; Radu Economu, *Relațiile politico-diplomatice între România și Ucraina în perioada 1918-1940*, în *Glasul Bucovinei*, III, nr. 4/1996, pp. 8-12; Pavel Țugui, *Unele precizări cu privire la revenirea Bucovinei la România*, în *Analele Bucovinei*, III, 2/1996, pp. 467-476; Ion Zadik, *Generalul Iacob Zadik și revenirea Bucovinei la România*, în *Analele Bucovinei*, V, 1/1998, pp. 21-29.

P.N.R. din Bucovina și-a constituit în vederea alegerilor pentru Dietă din 1892, un comitet electoral, ce avea în componență: deputații români din Reichsrath și din Dieta Bucovinei, tineri intelectuali, ce trebuiau să organizeze campania electorală și să desemneze candidații români. Comitetul și-a dovedit din plin eficiența, românii obținând în alegerile dietale din 4/11 aprilie 1892, 13 din cele 31 de locuri (6 în curia marii proprietăți și 7 în comunele rurale). Succesul electoral al românilor a impus demisia guvernatorului Anton Pace.

Tinerii politicieni din cadrul Partidului Național au lucrat în sensul unei antrenări mai intense a maselor populare în viața politică a provinciei. Astfel apărea la 1/13 ianuarie 1893 ziarul "Deștepterea", al cărui susținător era Constantin Morariu.

Noua generație de tineri politicieni (Jung Rumänen) avea ca reprezentanți pe: George Popovici, Constantin Isopescu, Grigore Filimon, Nicu Blându, Constantin Morariu, Vasile Găină, Constantin Berariu, Casian Breabăn, Zaharia Voronca etc.

Colaborarea politicienilor bătrâni de orientare conservatoare (Alt Rumänen) cu guvernul Bucovinei, și politica de compromis a acestora în problemele naționale, i-a nemulțumit pe tinerii din partid, a căror separare devenea doar o chestiune de timp. Aceștia își vor întări pozițiile, liderul lor George Popovici devenind după alegerile din 1897 deputat în Dieta Bucovinei. El a putut accede la această funcție, în condițiile în care, în 1896 în Austria guvernul Badenii înființase o curie a votului universal. Succesul electoral al tinerilor a impus o preocupare mai accentuată față de problemele păturii țărănești. Se preconiza emanciparea acestora prin: dezvoltarea școlilor satești, cabinetelor de lectură, băncilor populare.

Alături de George Popovici se remarcă în viața politică tânărul boier Iancu Cavaler de Flondor, legat de partenerul său prin aceleași vederi democratice.

Colaborarea dintre cei doi politicieni s-a dovedit a fi una "providențială" pentru Bucovina. În această privință Constantin Loghin arăta: "Iancu Flondor și Gh. Popovici au meritul de a fi mobilizat cei dintâi, țărănimea bucovineană sub faldurile tricolore, desfășurate ca steag de luptă împotriva stăpânirii străine." Același istoric arăta că: "...Iancu Flondor a știut să cheme în primele rânduri și *inteligenta bucovineană*, iar împreună să sprijine politica românească pe masa largă țărănească".

Deși făcea parte din clasa socială boierimii, Flondor a avut meritul de a fi dat luptei politice a românilor din Bucovina un sens larg național, înglobând toate păturile sociale, inclusiv țărănimea.

Separarea decisivă a tinerilor de marii boieri se producea în aprilie 1897, când George Popovici și Iancu Flondor puneau bazele unui nou "comitet de conducere a partidului", în fapt o organizație separată. Dizidența tinerilor se numea Partidul Național Radical Român (P.N.R.R.) și avea ca membri marcanți la conducerea sa, începând din 24 mai/15 iunie 1898, pe: Iancu Lupul – președinte,

Modest Grigorcea – vicepreședinte, Nicu Blându – secretar. Partidul tinerilor accentua lupta națională a românilor bucovineni.

În anul 1897 era sistată apariția “Gazetei Bucovinei”, înlocuită cu ziarul “Patria”. Această publicație devenea organul de presă al P.N.R.R din Bucovina. La conducerea ziarului a fost chemat brașoveanul Valeriu Braniște. Inițial el trebuia să conducă “Gazeta Bucovinei”, însă încetarea apariției acesteia l-a adus la conducerea “Patriei”.

Românii bucovineni îi propuseseră să preia și conducerea Catedrei de Limba și Literatura Română de la Universitatea din Cernăuți, însă nedeținând cetățenia austriacă și pentru a nu atrage atenția autorităților, s-a înscris ca “student extraordinar” al instituției de învățământ superior din Bucovina. El sosea la Cernăuți la sfârșitul lunii iunie 1897, semnând cu Modest Grigorcea contractul de editare al “Patriei”. Înțelegerea între Braniște și dirigența P.N.R din Bucovina – alcătuită din deputații români din Dieta Bucovinei și Reichsrath- consta în a se îngriji de publicație timp de un an, cu apariții de trei ori pe săptămână, în schimbul sumei de 4000 de florini. Președintele comitetului de redacție era Iancu Flondor, delegat din partea partidului-Modest Grigorcea- iar membri erau deputații români în camerele provincială și imperială. Primul număr al “Patriei” la data de 2/14 iulie 1897.

Chestiunile financiare între Valeriu Braniște și conducerea P.N.R au fost soluționate treptat în perioada iulie-decembrie 1897. Într-o scrisoare din 24 decembrie 1897 către Modest Cavaler de Grigorcea, Valeriu Braniște cerea 1500 de florini plătibili în 4 rate.

Deși a fost un finanțator de bază al gazetei, Iancu Flondor îl asigura pe publicistul brașovean că dirigența partidului îi oferă “deplină independență morală în conducerea foii.” Bineînțeles că Valeriu Braniște trebuia să țină seama de programul partidului și de interesele românilor bucovineni. Iancu Flondor îi cerea maximă discreție asupra afacerii cu conducerea Partidului Național. “Boierul din Storojineț” nu dorea să lase adversarilor politici posibilitatea de a face speculații răuvoitoare, în legătură cu apariția și conducerea ziarului “Patria”.

Organizarea efectivă a partidului se definitiva în primăvara anului 1898, având ca principii de bază: independența totală a activității politice și naționale a românilor, față de guvern și autoritățile imperiale, angrenare în viața politică a tuturor categoriilor de cetățeni, teritorialitatea organizațiilor de partid la nivel rural și urban, susținerea mai fermă a românilor în plan economic și social, crearea de noi societăți politice și culturale românești.

După retragerea lui Victor Stârcea de la conducerea partidului, la 24 mai /5 iunie 1898, președinte devenea Iancu Lupul, iar vicepreședinți Iancu Cavaler de Flondor și Modest Cavaler de Grigorcea. Secretar era ales Nicu Blându, iar ca membri în Comitetul Executiv: Eugen Stârcea, Nicu Mustața și Iancu Cavaler de Volcinschi.

Iancu Flondor deține astfel pentru prima oară o funcție importantă în conducerea P.N.R. “Boierul din Storojineț”, alături de tineri politicieni ca: Mo-

dest Cavaler de Grigorcea, Dinu Socolean, Iancu Cavaler de Volcinschi, Iancu Cavaler de Tabora, George Popovici, Varteres Cavaler de Pruncul, Zaharia Voronca, Emilian Criclevici, Ion Țurcan, Nicu Mustața, au imprimat luptei naționale a românilor bucovineni un radicalism benefic pentru interesele acestora; o asemenea atitudine a atras însă dezaprobarea guvernatorului țării, Bourguignon(1897-1903).

Comitetul de conducere al P.N.R.R din Bucovina dezavua pasivismul conservatorilor, condamnând colaborarea acestora cu guvernul Bourguignon. În ședința din 4 iulie 1898, condusă de Modest Cavaler de Grigorcea, se remarcă Iancu Cavaler de Flondor și George Popovici. Ei luau poziții ferme față de abuzurile guvernatorului, ce decidea în chestiuni publice, de cele mai multe ori după bunul său plac.

Cei doi politicieni considerau inacceptabilă numirea medicilor primar și secundar la spitalul țării, din rândul altor naționalități decât cea română. Bourguignon îi respinsese pe candidații români la aceste funcții cu caracter public.

Iancu Flondor propunea comitetului național să ceară membrilor români ai consiliului școlar al țării, să susțină fără șovăire principiul național în toate problemele, ce țin de învățământul în limba română. El face demersul creării de clase paralele cu predare în limba română, la gimnaziul de stat superior din Cernăuți.

În vara anului 1898 românii bucovineni se pregăteau pentru alegerile dietale. În ședințele comitetului național din 3/15 august și 18/30 august 1898 se hotărau modul de participare în alegeri și candidații pentru Dieta Bucovinei. Politicienii români din Bucovina cereau eliminarea influenței căpitanilor districtuali, ce puteau impune candidați potrivnici intereselor românești. Acești funcționari erau oamenii guvernatorului pe plan local.

Ziarul "Patria" face public cazul căpitanului districtual de la Suceava, Duzinkiewicz, care cerea deputatului dietal Varteres Pruncul, să-și supună discursurile din cameră unei cenzuri prealabile. Pentru a împiedica candidatura acestuia, căpitanul districtual al Sucevei l-a impus drept candidat al cercului electoral al comunelor rurale pe arhimandritul Ciuntuleac. Gazeta P.N.R.R critica în termeni duri amestecul acestei fețe bisericești în lupta electorală și servilismul său față de autoritățile provinciale.

Revendicările de bază ale românilor din Bucovina în campania electorală din vara anului 1898 erau: desființarea boierescului, libertatea proprietății, învățământ obligatoriu, autonomia și independența țării. Sunt afirmate cu tărie: "caracterul istoric românesc al țării", preponderența culturală și numerică a românilor, învățământ românesc de toate gradele, autonomia bisericii, respect reciproc între toate confesiunile, dezvoltarea agriculturii și crearea unei industrii moderne, care să evidențieze drepturile economice ale românilor. Se mai puneau în discuție chestiuni ca: protejarea integrității micii proprietăți, acordarea de credite agricole în mod echitabil, crearea de asociații agricole, concurență corectă în comerț, crearea unor instituții de asigurări în domeniul agricol.

În ciuda piedicilor și abuzurilor autorităților guvernamentale, candidații naționali ai românilor au obținut în alegerile pentru Dietă din luna septembrie 1898 un succes substanțial.

După alegerile din comunele rurale, din șapte candidați ai P.N.R. patru au reușit să intre în Dietă (Iancu Lupul la Gura Humorului, Dr. George Popovici la Câmpulung Moldovenesc, Modest Grigorcea la Storojineț, Tudor Flondor la Siret).

Alegerile în curiile marilor proprietari, încheiate la 19 septembrie / 1 octombrie 1898, au impus următoarele rezultate: în Colegiul I al marilor proprietari (Fondul Bisericesc), au fost aleși din rândul candidaților români: Ioan Țurcanu și Miron Călinescu; în Colegiul II al marilor proprietari- Dr. Iancu Flondor, Nicu Mustatza, George Wassilco, Dr. Iancu Volcinski.

După alegerile din 1898 noua Dietă, compusă din 31 de deputați, avea după naționalitate următoarea componență: 13 români, 8 germani, 4 armeno-poloni, 4 ruși, 2 independenți (un român și un polonez).

Intrat pentru prima oară în Dieta Bucovinei, Iancu cavalier de Flondor a avut o atitudine curajoasă, ținându-și discursul din 28 decembrie 1898 în românește. Fără nici un fel de menajamente el cerea ca limba română să devină oficială, atât în administrație cât și în cameră. Adresându-se autorităților provinciale și deputaților celorlalte naționalități, Iancu Flondor afirma: “Dacă ne violentați pe noi, violentați totodată dreptul și legea.”

Conflictul dintre români și guvernatorul Friedrich Bourguignon von Baumberg devenea deschis, determinând înăsprirea măsurilor antiromânești orchestrate de acesta. Critica dură a publicației “Patria” față de politica guvernatorului Bucovinei și a autorităților imperiale a deschis seria represiunii față de gazeta P.N.R.R. Cenzurarea și confiscarea multor numere ale publicației se petrecea simultan cu ordinele de expulzare din Bucovina a lui Victor Braniște și a fratelui său Valeriu Braniște (în iunie și respectiv iulie 1899). Valeriu Braniște a condus “Patria” din clandestinitate până în mai 1900. Victor Braniște îi cerea în decembrie 1899 sprijinul lui Iancu Flondor pentru a i se mai permite o vreme șederea în Bucovina. Acest demers s-a dovedit însă nerealizabil.

Conflictul dintre P.N.R.R. și Friedrich Bourguignon von Baumberg a reprezentat o trăsătură definitorie a vieții politice din Bucovina în anul 1899. Acest moment a însemnat în fapt începutul fenomenului național-politic românesc, reflectat prin afirmarea activismului românilor bucovineni.

Iancu Flondor s-a implicat în mișcarea națională a românilor bucovineni pe toate planurile, sperând într-o solidarizare reală și de durată a acestora în dificilul drum al luptei politice și naționale. Curentul național generat de ziarul “Patria” a beneficiat de sprijinul moral și material al “boierului din Storojineț”. Contribuția sa financiară a fost de departe cea mai importantă pentru apariția regulată a “Patriei” între 1897-1900. La 3 ianuarie 1899, Societatea Tipografică Bucovineană îi cerea lui Iancu Cavalier de Flondor plata datoriei publicației P.N.R.R. din Bucovina pe anul 1898, adică suma de 1060 de florini și 50 de craițari.

În primăvara anului 1900, la 21 aprilie, publicația “Patria” își înceta apariția, Iancu Flondor demisionând de la conducerea ziarului și retrăgându-și totodată finanțarea acestuia. Gestul său nu era unul meschin, el datorându-se în principal dezagregării partidului, prin retragerea marilor boieri conservatori, ce doreau îmbunătățirea relațiilor cu guvernul și atragerea sprijinului electoral al acestora. În ciuda numeroaselor cereri de a reveni asupra deciziei de demisie, Flondor a rămas ferm pe poziție, considerând necesară o restructurare din temelii a partidului. Bourguignon, aplicând principiul “divide et impera”, reușea să spargă unitatea Partidului Național Român.

În iulie 1900 se forma Partidul Conservator Român sau Partidul “Pactist” - numit astfel datorită colaborării cu guvernul. Președinte al acestei ramuri a P.N.R. era Ioan Cavaler de Volcinski, membrii comitetului de conducere fiind: Leon Vasilco, George Vasilco, Florea Lupu, Tudor Flondor, Tigran Pruncul, Nicolae Mustatza, Dimitrie Isopescul. La 1 iulie apărea organul de presă al partidului, ziarul “Timpul”. Partidul Conservator Român din Bucovina cuprindea în rândurile sale: proprietarii mari și mijlocii și clerul bogat. Programul său era redat în primul număr al publicației “Timpul” și avea ca deziderat îmbunătățirea “stării bisericii, stării economice, stării cultural-naționale, situației politice a românilor”.

Partidul “Pactist” își propunea în sprijinul bisericii măsuri ca: reorganizarea clerului, susținerea congresului bisericesc, toleranța față de celelalte confesiuni. În plan economic considera necesară colaborarea românilor cu celelalte naționalități. Conservatorii români din Bucovina subordonau activitatea politică și națională guvernului. În fapt aproape renunțaseră la apărarea intereselor conaționalilor lor. În numărul inaugural al “Timpului” din 1 iulie 1900 afirmau că: orice politică națională revendicativă sau expansivă este departe de noi.” Pe tărâm cultural cereau reformarea sistemului școlar, prin înmulțirea instituțiilor de învățământ și retribuții mai bune pentru învățători. Reforma școlară dorită de Partidul Conservator Român din Bucovina atingea doar îmbunătățirea situației economice a școlilor, latura națională fiind omisă în mod intenționat, pentru a nu deranja guvernul Bourguignon.

Gruparea națională a “românilor tineri”, ce dezaproba pactul cu guvernul, se reorganiza în august 1900 în cadrul unei noi formațiuni politice, Partidul Poporal Național Român. Organul său de presă era ziarul “Deșteptarea”, ce apărea la Cernăuți.

Președintele partidului a fost inițial Dr. George Popovici, iar după plecarea sa în România, în 1901, funcția a fost preluată de Dr. Iancu cavaler de Flondor. Ca membri marcanți ai comitetului de conducere îi amintim pe: Nicu Filievici, Nicu Blându, Eusebie Popovici, Constantin Morariu, Dimitrie Gallin, Iorgu S. Toma, Toader Leuștean, Valerian Halip, George Doroftei, Zaharia Percec.

Baza socială a partidului reflecta caracterul său de masă, în rândurile sale fiind încadrați: țărani, preoți, profesori, meseriași, funcționari. Pe plan local interesele acestuia erau reprezentate de comitetele districtuale de la: Storojineț, Rădăuți, Suceava, Siret, Gura Humorului, Câmpulung. Programul acestei

facțiuni a P.N.R. avea un puternic caracter democratic, propunându-și apărarea reală a intereselor românilor bucovineni. Principalele prevederi programatice ale Partidului Poporal erau: “deplina autonomie a bisericii noastre; convocarea și instituirea definitivă a congresului bisericesc; cerem conservarea neștirbită a caracterului istoric român al bisericii noastre; vom susține pacea confesională dacă biserica și drepturile sale vor fi respectate și de celelalte confesiuni; cerem creșterea și instruirea poporului nostru pe baza învățământului național; absolut nu vom suferi ca școlile să se abată de la menirea lor și să se prefacă în institute de deznaționalizare și propagandă politică; cerem dregătorii imparțiale și obiective cu cunoștința țării, neamului și limbii noastre; ne vom opune cu toată puterea contra ocupării posturilor la dregătorii cu bărbați străini de țară; cerem separarea completă a Bucovinei în toate afacerile sale de influența galițiană, prin urmare înființarea neîntârziată a unei curți de apel și a unei direcțiuni a căilor ferate bucovinene în țară; vom lucra din răspuțeri ca țaranul român să rămână stăpân al pământului și al averii sale, conștiința fiind că dânsul este temelia neamului nostru; vom cere instituțiuni pentru reglementarea creditului agricol; instituțiuni de asigurări asupra averii mobile și imobile a țaranului; tarife vamale excepționale în comerțul cu țările învecinate; reglementarea chestiunii muncitorilor agricoli; vom lucra la dezvoltarea autonomiei țării, cu condiția însă ca existența noastră națională ne va fi garantată; pretindem ca poporul român să fie reprezentat în corpurile legiuitoare nu numai corespunzător numărului și importanței sale istorice, ci și a principiilor sale politice; ne vom interpune deci pentru dobândirea sufragiului universal și direct.”

Sprrijinirea morală și materială a emancipării culturale a țăranilor români din Bucovina a fost pentru Iancu Flondor o prioritate (încă din 1896 contribuia substanțial la dezvoltarea Societății de lectură din Storojineț).

În vara anului 1901 el a ținut un discurs în Dietă, prin care îl acuza pe guvernatorul Bourguignon de corupție și abuzuri la adresa românilor. Acesta le interzisesse purtarea însemnelor tricolore, pe motiv că sunt identice cu culorile Regatului României. Încercase în numeroase rânduri să desființeze Catedra de Limba Română de la Gimnaziul de Stat Superior din Cernăuți.

Politica de deznaționalizare a guvernatorului față de români îi va nemulțumi chiar pe conservatorii “pactiști”, care încercau în toamna anului 1901 o apropiere de naționaliști. Luând legătura cu I. Flondor, Aurel Onciul încerca să-l convingă de necesitatea împăcării dintre românii naționaliști și cei conservatori. El își argumenta poziția, afirmând că diferențele de program dintre cele două partide românești sunt neesențiale, doar mijloacele de aplicare fiind diferite. Într-o scrisoare către Flondor, Aurel Onciul afirma: “...O diferență există numai relativ la mijloacele întrebuintate spre realizarea programului identic. Bătrânii așteaptă totul de la guvern, noi cei tineri de la popor. Ei vor reforma și edificarea din creștet, noi din talpă.”

În 1901 Aurel cavaler de Onciul spera să intre în comitetul de conducere al Partidului Poporal Național, însă atitudinea sa duplicitară în viața politică nu i-a permis să reușească în acest demers.

În iunie 1902, reprezentanții celor două facțiuni ale P.N.R. au convenit să coopereze păstrându-și însă individualitatea. Se forma un organ de conducere comun - o dirigență compusă din delegați ai ambelor partide. Din acest organism comun făcea parte și Dr. Iancu cavalier de Flondor.

Unitatea de vederi politice a românilor bucovineni și așa destul de fragilă va fi subminată de către Aurel Onciul, respins atât de conservatori cât și de naționaliști. La începutul anului 1902 el crea Mișcarea Țărănistă Democrată, a cărei doctrină era susținută în ziarul "Privitorul", apărut la Brno și apoi la Cernăuți. În 1903 se constituia sub conducerea aceluiași Aurel Onciul, Partidul Țărănesc Democrat, sprijinit din exterior de prim ministrul Austriei, Korber, și din interior de noul guvernator al Bucovinei, Konrad von Hohenlohe. Astfel, austriecii sperau, ca prin susținerea unei lupte sociale moderate, să abată atenția de la chestiunea națională. Între anii 1903-1904, românii naționaliști au pierdut teren electoral în fața "democraților" lui Onciul, care au reușit să-și atragă în rândul lor o însemnată parte dintre țărani, preoți și învățători.

Aurel Onciul a colaborat în cadrul Tovărășiei Țărănești rutenii, polonezii și germanii, reușind să obțină în alegerile dietale din iulie 1904 o victorie confortabilă în fața românilor naționaliști. El se considera pe sine "național prin rațiune și nu prin sentiment." Rațiunile sale erau oricum străine de orice sentiment național, dat fiind faptul că, în lupta politică, îl găsim mai degrabă în tabăra rutenilor decât alături de conaționali săi.

L-a denigrat pe Iancu Flondor, care înțelesese că reformele lui Onciul erau mai degrabă favorabile străinilor decât românilor. În iulie 1905 Aurel Onciul se alia cu conservatorii, reconstituindu-se Partidul Național Român, lipsit însă de participarea naționaliștilor.

În perioada 1905-1908 Iancu cavalier de Flondor s-a retras temporar din viața politică, dezamăgit de divizarea românilor bucovineni, a căror unitate politică părea compromisă. În 1907 se prefigura colaborarea politicianilor din P.N.R. cu creștin-socialii austrieci, conduși de primarul Vienei, Dr. Luegger. Această alianță viza apărarea intereselor românești în Reichsrath.

În octombrie 1908 naționaliștii, deși nu aveau încredere în Aurel Onciul, fuzionează cu democrații și conservatorii în cadrul Partidului Creștin-Social Român din Bucovina. Prestigiul moral al lui Iancu Flondor noii formațiuni politice românești. Astfel el a fost rugat să revină în viața politică a Bucovinei, fiind trimisă la Storojineț o delegație condusă chiar de Aurel Onciul. Fostul său adversar politic îl ruga: "...Din inimă curată și sinceră întregul nostru popor te roagă să fii căpitanul nostru și ne du la izbândă."

Flondor acceptă conducerea P.C.S.R., care în ianuarie 1909 revenea la numele de Partidul Național Român. Pe lângă "boierul din Storojineț" mai dețineau funcții în partid și Aurel Onciul, Dionisie Bejan ca vicepreședinte, Mihail Boca, Zaharia Percec și Dori Popovici ca secretari. Reapare publicația "Patria".

Unitatea P.N.R. a durat doar până în noiembrie 1910, când Iancu Flondor s-a retras de la conducerea acestuia, dezgustat de lupta meschină pentru man-

date a membrilor comitetului executiv. Partidul se unifică din nou după alegerile din anul 1911, continuându-și activitatea până în septembrie 1914.

În timpul Primului Război Mondial, autoritățile l-au învinuit pe Flondor de înaltă trădare, intentându-i proces, ce s-a desfășurat la Lemberg între anii 1916-1918. În 1917 fusese arestat, scăpând de execuție doar datorită intervențiilor parlamentare români la Viena.

Suferințele i-au fost răsplătite, fiind chemat să prezideze Constituanța și Congresul General al Bucovinei, ce hotărâ la 28 noiembrie 1918, unirea necondiționată a acesteia cu Regatul României.

În perioada octombrie 1918 – aprilie 1919 destinele boierului Iancu Flondor și al lui Ion Nistor converg în folosul interesului național, mai exact la Unirea Bucovinei cu Regatul României. După Unirea Bucovinei cu Țara (28 noiembrie 1918), intrau prin decret regal, la 31 decembrie 1918, în guvernul României, ca reprezentanți ai Bucovinei. S-au constituit pentru administrarea provinciei Secretariate de Serviciu. Aceste organisme tranzitorii de administrare și conducere a Bucovinei vor fi dizolvate în aprilie 1920.

Iancu Flondor și Ion Nistor și-au asumat responsabilitatea integrării Bucovinei în structurile României Mari, fiind animați de cele mai bune intenții, acționând cu o consecvență demnă de invidiat. Totuși, diferențele de mentalitate și concepție politică dintre acești doi oameni politici, au determinat disensiuni și divergențe, ce nu au fost benefice pentru conducerea și administrarea Bucovinei în perioada noiembrie 1918- aprilie 1919.

Problemele față de care cele două personalități ale Bucovinei nu s-au putut pune de acord au fost: chestiunea raporturilor dintre români și celelalte naționalități din Bucovina după Unire; “descentralizarea și crearea de autonomii locale”; protejarea sistemului economic deja existent în Bucovina și integrarea lui în structurile României întregite; atitudinea unei importante părți a oamenilor politici români bucovineni, în frunte cu Iancu Flondor față de venalitatea unor politicieni din Vechiul Regat.

Iancu Flondor a avut în privința raporturilor românilor cu celelalte naționalități din Bucovina, o atitudine responsabilă și tolerantă. Experiența politică și cunoașterea în profunzime a realităților din provincie, l-au făcut pe Flondor să nu adopte o atitudine radicală în chestiunea naționalităților. Trecutul atât de zbuciumat al relațiilor dintre românii bucovineni și celelalte naționalități a constituit pentru “boierul din Storojineț”, o lecție bine învățată pe tărâmul luptelor duse în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, pentru apărarea drepturilor firești ale românilor bucovineni. Flondor a dorit să evite eventuale reclamații și acuze din partea celorlalte naționalități, de încălcare a drepturilor lor, de către statul român unificat; aceasta ar fi pus în primejdie recunoașterea internațională a României Mari. Cu siguranță acest mod de abordare a problemei în cază nu a fost unul conjunctural, ci izvorât dintr-un profund simțământ democratic, pe care Flondor și-l manifestase în mai multe rânduri de-a lungul întregii sale cariere politice. De asemenea el a fost conștient de pericolele instaurării unei stări anarhice și pătrunderii în Bucovina a unor

idei sau elemente străine de cauza națională, la fel ca în Basarabia; ne referim la agitațiile bolșevice, ce au durat câțiva ani după Unire. Eficiența politicii lui Flondor față de naționalități reiese din același raport către rege, în care scria: "...este îmbucurător că, folosindu-mă de mijloace blânde față de celelalte neamuri mi-a succedat să un număr mare de comune cu școli de altă limbă, au cerut spontan transformarea lor în școli românești. Am satisfăcut aceste dorinți cu mare drag." Sigur că o asemenea doleanță a fost privită ca un semn de bun augur de către un om de bună credință ca Iancu Flondor. Transformarea școlilor de altă limbă în școli românești, mai ales la cererea unor comunități alcătuite din alte neamuri, poate părea paradoxală. Explicațiile pentru apariția unui fenomen atât de interesant sunt multiple. Devenind peste noapte în mod oficial școli românești, aceste instituții beneficiau de un sprijin financiar substanțial din partea autorităților române. De asemenea dorea să-și atragă bunăvoința statului român.

În privința problemei descentralizării administrației I. Flondor se manifesta fățiș împotriva ideilor lui Ion Nistor, ce considera necesară centralizarea rapidă și radicală a structurilor administrative ale Bucovinei, în conformitate cu cerințele noului stat unificat. Iancu Flondor îl acuza de pripeală și de lipsa experienței politice. Nistor îl condamna pe "boierul din Storojineț" că târăgânează și încetinește procesul de integrare al provinciei la Regatul României.

Iancu Flondor și Ion Nistor și-au susținut concepțiile politice în perioada 1918-1919 prin intermediul gazetelor "Bucovina" și respectiv "Glasul Bucovinei". În Programul românilor bucovineni, publicat în ziarul "Bucovina", Flondor pune un accent deosebit pe realizarea unei reforme temeinice "privitoare la descentralizarea administrativă". În dezacord cu Flondor, I. Nistor considera că: "... Politica provincială a încetat în ziua Unirii."

Concepția lui Iancu Flondor, ce presupunea descentralizarea și crearea de autonomii locale, nu a fost pusă în practică niciodată în România întregită. Câștig de cauză a avut tactica centralizării masive în administrație, susținută de Ion Nistor.

Vom încerca să analizăm concepția lui Flondor asupra reformei administrative în Bucovina, având ca punct de sprijin Programul românilor bucovineni, publicat în gazeta "Bucovina". "Boierul din Storojineț" preconiza și recomanda participarea largă a poporului, reprezentat prin corpuri administrative, alese pe baza acelorași principii ca și corpurile legiuitoare. O astfel de abordare, desigur democratică, înlesnea accesul la conducerea administrației în primul rând bucovinenilor. Organizarea Bucovinei în viziunea lui Flondor, ca unitate administrativă aparte, trebuia să cuprindă "părțile limitrofe ale Vechiului Regat și ale Basarabiei (părți din județele Hotin, Dorohoi, Botoșani și Suceava)". Deși era adeptul convins al descentralizării administrative, Iancu Flondor era conștient că integrarea Bucovinei la structurile noului stat român era inevitabilă. El considera însă că procesul integrării de interese economice și politice speciale bucovinene. De aceea, afirma necesitatea refacerii rapide a căilor de comunicații dintre Bucovina și Vechiul Regat. Un prim pas în acest sens ar fi fost construirea liniilor de cale ferată: Ocna-Hotin, Noua Sulița-Dorohoi,

Sinăuți-Bucecea, Gura Humorului-Fălticeni, Podul Coșnei-Ilva Mare, Dorna-Piatra Neamț. Iancu Flondor considera necesară “ punerea în valoare a valoare a Prutului ca arteră de navigație până la Cernăuți”. Pentru consolidarea regiunii administrative a Bucovinei, el propunea crearea unei direcțiuni de căi ferate cu sediul la Cernăuți. Pentru modernizarea infrastructurii comunicaționale a Bucovinei, cerea îmbunătățirea rețelelor telefonice și telegrafice în toate comunele bucovinene.

Iancu Flondor a încercat să-l convingă pe regele Ferdinand de importanța economică a orașului Cernăuți, ca centru cu un important rol de transbordare. La Iași se înființase pentru Moldova, Bucovina și Basarabia o direcțiune a căilor ferate, care extinsă pe un teritoriu atât de mare, nu putea fi eficientă. De aceea o direcțiune a căilor ferate la Cernăuți și-ar fi dovedit din plin utilitatea. Răspunsul guvernului român a fost contrar doleanțelor lui Iancu Flondor, impunându-se în Bucovina o centralizare, ce a dus la desființarea Regionalei din Cernăuți.

Descentralizarea și crearea de autonomii locale, dorite de Flondor, nu au fost acceptate de statul român, care din 1919 va instala un important aparat funcționăresc, de multe ori ineficient.

În privința vieții politice din Vechiul Regat, Iancu Flondor a avut în genere o atitudine de respingere și dezaprobare. El era obișnuit cu rigorismul german din parlamentul austriac și fosta Dietă a Bucovinei, considerând că moralitatea și cinstea pot face casă bună cu politica. O astfel de mentalitate, pusă în practică în lupta pentru drepturile românilor bucovineni și pentru Unire, s-a dovedit a fi extrem de benefică și utilă. Domnul Iancu Flondor nu a putut să accepte niciodată venalitatea, corupția și compromisul practicate frecvent de o parte a politicianilor “regățeni”. O atitudine asemănătoare cu a sa a avut-o Iuliu Maniu, liderul Partidului Național Român din Transilvania; cu mențiunea că acesta va accepta în cele din urmă fuziunea cu o formațiune politică din Regat (Partidul Țărănesc condus de Ion Mihalache). Într-o scrisoare adresată lui Iuliu Maniu, din 28 mai 1924, “boierul din Storojineț” își arăta dezacordul față de tratativele de fuziune între cele două partide. El considera partidul lui Ion Mihalache “o apariție trecătoare a vieții noastre politice”, avertizându-l pe Maniu, că în cazul fuziunii, îi retrace sprijinul politic și moral. Datorită gândirii sale politice conservatoare de dreapta Iancu Flondor nu putea înțelege “țărănismul” lui I. Mihalache, văzându-l ca o doctrină cel puțin desuetă, fără șanse de reușită în arena vieții politice românești. Omul politic bucovinean s-a înșelat de această dată, evoluția acestui partid în perioada interbelică dovedind acest lucru. Flondor n-a mai apucat să vadă că sfaturile sale adresate lui Maniu n-au fost ascultate, și că fuziunea dintre P.N.R. din Transilvania și Partidul Țărănesc a fost inevitabilă.

Sigur că atitudinea intransigentă a lui Flondor față de politicianismul “regățean” nu a fost privită cu ochi buni de cei în cauză, și nici de o parte a oamenilor politici bucovineni, în frunte cu Ion Nistor. Nicolae Iorga îl aprecia pe Flondor pentru încercările sale de a feri Bucovina de “ otrava vechiului și incorigibilului nostru politicianism oriental “. Deși a făcut parte din guvernul liberal al lui Ion I. C. Brătianu (12 decembrie 1918-27 septembrie 1919) ca ministru secretar

de stat fără portofoliu, însărcinat cu conducerea tranzitorie a Bucovinei alături de Ion Nistor, domnul Dr. Iancu Flondor a ajuns la o opoziție ireconciliabilă față de liberali. El nu-i considera depozitari ai naționalismului românesc, afirmând chir într-o scrisoare către I. Maniu (7 martie 1923), că parlamentul liberal “nu are căderea a legifera constituția.” În anul adoptării constituției(1923), Flondor era alături de opoziția condusă de Iuliu Maniu.

Partenerul său la conducerea Bucovinei, Ion Nistor, a fost începând cu anul 1914, președinte permanent al Comitetului refugiaților bucovineni, ce a devenit după Unire nucleul Partidului Democrat al Unirii; organul de presă al acestei formațiuni politice a fost cotidianul “Glasul Bucovinei”. În 1923 partidul său fuziona cu Partidul Național Liberal, Nistor colaborând fructuos cu liberalii în timpul mării lor guvernări(1922-1926). Atașamentul acestuia față de politicienii liberali și bineînțeles față de doctrina liberală, este unul firesc în condițiile în care, în timpul primei conflagrații mondiale, adăpostul și sprijinul său l-au constituit Regatul României.

Simpatii și prietenii sale cu politicienii regăteni, apărute și consolidate în perioada refugiului, l-au determinat pe Nistor să fie cel mai înverșunat susținător al Bucureștiului în politica de centralizare a Bucovinei integrate la statul român. Istoricul I. Nistor a crezut sincer că doctrina liberală și aplicarea ei în practică sunt cele mai viabile măsuri, ce puteau scoate România din criza de după război. Încrederea sa în liberali l-a făcut să intre în rândurile lor și să participe la opera de reformare și modernizare a țării, ca ministru și ca deputat.

Asemenea lui Iancu Flondor, el și-a pus întreaga energie în slujba Bucovinei, Unirii și României Mari. În privința politicii față de naționalitățile neromâne din Bucovina după Unire, Ion Nistor s-a pronunțat pentru respectarea drepturilor acestora. El nu a putut uita însă nedreptățile suferite de românii bucovineni din partea celorlalte naționalități în timpul stăpânirii habsburgice. A putut să ierte, dar nu să și uite trecutul românilor alături de celelalte neamuri, venite sau aduse în Bucovina, atitudine ce se reflectă pe deplin în opera sa istorică și politică. Limba română a fost introdusă în școală, în administrație în public. Din lipsă de elevi au fost desființate liceele germane și ucrainene. Sunt impuși în administrație funcționari români, renunțându-se la serviciile celor austrieci, care nu cunoșteau limba țării. Erau înființate cinci colonii românești în regiunea dintre Prut și Nistru, pentru consolidarea elementului autohton. Datorită acestor măsuri Ion Nistor a fost deseori acuzat de adversarii politici, inclusiv de către Iancu Flondor, că a dus o politică de deznaționalizare și românizare forțată, dăunătoare procesului de integrare a Bucovinei la Regatul României. Toate scăderile politice și morale ale lui Iancu Flondor și I. Nistor au fost compensate de devotamentul lor exemplar față de cauza românească în general și cea a românilor bucovineni în special.

Pornind de la premiza, că la o înțelegere mai bună a procesului de cristalizare a identității național-politice a autohtonilor din Bucovina nu se poate ajunge fără o analiză a activității liderilor mișcării lor de emancipare, tema noastră de cercetare își găsește pe deplin justificarea. De la bun început remarcăm, că

apariția, dezvoltarea și modalitățile de manifestare ale curentului și partidului național românesc din Bucovina sunt legate aproape organic de activitatea și cariera politică a lui Iancu Flondor. De aceea, abordarea unei personalități atât de complexe și reprezentative nu poate fi separată de specificul și caracterul particulare ale vieții politice și publice a ducatului bucovinean. De asemenea, constatăm că, aproape toate metamorfozele, evoluțiile sau involuțiile mișcării și formațiunii politice a românilor din Bucovina depind într-un fel sau altul, mai mult sau mai puțin de hotărârile, meritele sau ezitățile lui Flondor.

Summary

The development of the Romanian elite in the duchy of Bukovina, between the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century influenced to a great extent the evolution and the transformations of the native nationalism in the province. By the contribution of the progressive elements of the Romanians in Bukovina, as well as by the desire of most of the population to make democrat the public life, the national movement passed from a phase with cultural character to a stage mainly of political nature. Within this phenomenon, a decisive role was played by Iancu Flondor, a remarkable representative of the Romanians in Bukovina. About him and his contribution to the evolutions of the Romanians in Bukovina towards a political and party life in a modern meaning, as well as about his substantial contribution to the union of Bukovina and its integration into the structures of Great Romania, it was often written in a subjective or festive manner.

In our historiographic approach we have centered upon a large amount of novel archive information of the Romanian, German, Ukrainian historians etc. During the first decades of the 20th century, the historiographic contributions related to Iancu Flondor had a fragmentary nature, centering mainly on his activity in the support of the union of Bukovina with Romania, some references about the genealogy of Flondor family, or about the elaboration of some concise pen portraits. Beginning with the '80s of the communist period, the efforts of the Romanian historians and researchers to acknowledge the past of Bukovina had intensified, amplifying and developing more and more. Among the most significant and valuable contributions of the present Romanian historiography concerning the development of the elite, the Romanian parties and the parliamentary government in Bukovina of the Habsburg period there are the papers, studies and articles of some known historians.